

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนที่บ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม

อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

Sustainable Community-Based Tourism Management at Ban Huai Hom,

Huai Hom Sub-district, Mae La Noi District, Mae Hong Son Province

จิรัฏฐิติ สันติยศ¹/ นิภา วรวานิชกุล²/เจนจิรา รัตนเพียร³ /

อาภาภัทร บรรจง⁴/ฐิติมา วทัญญูคุณากร⁵

Chirattthitti Santayot¹ / Nipa Watawanichkul²/Janejira Rattanapian³/

Arphaphat Banjong⁴/Thitima Watanyukunakorn⁵

^{1,3,4} อาจารย์ประจำคณะอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

^{1,3,4} Lecturer of Faculty of Service Industry, Rattana Bundit University

² ผศ.ดร. อาจารย์ประจำ คณะอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

²Asst. Prof. Dr., of Faculty of Service Industry, Rattana Bundit University

⁵ อาจารย์ประจำคณะการสื่อสารดิจิทัล มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

⁵ Lecturer of Faculty of Digital Communication, Rattana Bundit University

Corresponding author E-mail: his_47@hotmail.com

(Received: May 8, 2023; Revised: July 27, 2023; Accepted: December 12, 2023)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาดำเนินงานและพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนที่บ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชากร (Population) ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวในครัวเรือนของชุมชนบ้านห้วยห้อม จำนวน 105 หลังคาเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 376 คน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 105 คน และกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 10 คน ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประสานงานท่องเที่ยวชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า และกลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูป โดยครอบคลุมสาระตามประเด็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานการจัดการการท่องเที่ยว

โดยชุมชนบ้านห้วยหอม ประกอบด้วย 1) จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน 2) ชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นและมี การกระจายรายได้ที่เป็นธรรม 3) ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 4) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน 5) การอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน 2) การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ทั้งในมิติของความงามตามธรรมชาติและความเป็นมรดกทางวัฒนธรรม 3) การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ 4) ภาวะผู้นำ 5) ทูทางสังคม 6) การสนับสนุนจากองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ: การจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

The purpose of this research was to study the operation and development of community-based tourism management at Ban Huai Hom, Huai Hom sub-district, Mae La Noi district, Mae Hong Son Province. The total number of research population were 376 people. The samples of the research population were the head of the family in the household of 105 households, and the sample group were people involved in CBT of 10 people including municipal mayor, sub-district administrative organization members, community tourism coordinator, philosopher in the community, village headman, village headman's assistant, agricultural group, homestay group, weaving group and agricultural products processing group. The topics in the study were consisted of 4 major aspects which were natural resources and culture, community organization, management and learning. The results of the study revealed that the factors affecting on community-based tourism management operations at Ban Huai Hom were 1) number of tourists visiting, 2) the community's increase income and fair income distribution, 3) the community's better quality life, 4) environmental conservation in the community, 5) preserving local arts and culture. However, the key elements that affected the sustainable community based tourism management were 1) strategic planning of those involved in the community, 2) management of tourism resources in terms of natural beauty and cultural heritage, 3) service quality management, 4) community leadership, 5) social capital, and 6) The support from external organizations both the public and private sectors.

Keyword: Tourism Management, Community-Based Sustainable Tourism, Community-based tourism

บทนำ

การดำรงชีวิตของคนในสังคมไทยมักจะมีข้องเกี่ยวกับการเกษตรตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นสังคมที่ผสมผสานความหลากหลายระหว่างคติและความเชื่อ เช่น การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนับถือธรรมชาติและ ความเชื่อทางศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการดำรงชีวิตของคนในสังคมไทยมีการดำเนินชีวิตที่บ่งบอก ทศนคติ ค่านิยมและมุมมองแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างหลากหลาย มีการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยอัตลักษณ์ของชุมชน ดังเช่นชุมชนบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงหรือปกากะญอที่มีประวัติความเป็นมายาวนานมากกว่า 200 ปี มีวิถีการดำรงชีวิตที่อิงกับการเกษตรกรรมรวมทั้งมีการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ สัตว์และป่าไม้ โดยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนบ้านห้วยห้อมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตและการอนุรักษ์ไปพร้อมกัน ทำให้ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และรูปแบบการดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมอย่างยั่งยืน

ในปัจจุบันชุมชนบ้านห้วยห้อมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากมีความโดดเด่นเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participation) ความร่วมมือของชุมชน (Coordination) ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการป้องกันธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนในฐานะที่เป็นเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดรายได้ต่อชุมชนมากขึ้น (Okazaki, 2008) รวมทั้งมีองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม (natural Resources and Culture Component) ด้านองค์กร (Community Component) ด้านการจัดการ (Management Component) และด้านการเรียนรู้ (Learning Component) (พจนา สวนศรี, 2554) ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนให้เป็นต้นแบบ นำร่องในการวางแผน การจัดการและสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความยั่งยืนบนพื้นฐานของความเป็นชุมชน การอนุรักษ์วิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ภายใต้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนได้ด้วยตนเอง ซึ่งประโยชน์ที่เป็นไปได้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะมีความแตกต่างกันไปตามมุมมองทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของแต่ละชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ด้วย (Weaver, & Lawton, 2007) ขณะเดียวกันชุมชนมีบทบาทในการควบคุมและมีส่วนร่วมอย่างมากในการพัฒนาและการจัดการสัดส่วนผลประโยชน์ที่คงอยู่ในชุมชนและคนในชุมชน (Denman, 2001) ซึ่งก่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมอีกด้วย

ผู้วิจัยเลือกศึกษาชุมชนบ้านห้วยห้อมเนื่องจากมีความโดดเด่นด้านกายภาพ ความเป็นธรรมชาติ ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิถีชุมชนแบบดั้งเดิม โดยแต่ละปีจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจำนวนถึง 423,100 คน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2565) ซึ่งการเติบโตของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อมได้ก่อให้เกิดผลกระทบในทางบวกต่อชุมชน เช่น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ เกิดการสร้างอาชีพสร้างงานให้คนในท้องถิ่น การพัฒนาสาธารณูปโภค เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันหากขาดการดูแล และการจัดการที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวก็อาจจะส่งผลเสียต่อสภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย ก่อเกิด

การทำลายทัศนียภาพ การเกิดมลพิษ รวมทั้งปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมสิ่งสำคัญที่สุดคือ ปัญหาของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สำหรับกลยุทธ์การจูงใจทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยห้อม คือ การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด ให้นักในชุมชนมีส่วนร่วมในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นการกระจายรายได้ในชุมชน ก่อให้เกิดการสร้างรายได้เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาพักแรมและเยี่ยมชมสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร อีกทั้งสัมผัสถึงวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชน เช่น วิถีชีวิตและอาหารพื้นถิ่น เป็นต้น

ดังนั้น บทความวิจัยนี้จึงเป็นการนำเสนอให้เห็นถึงว่าบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อมเป็นโอกาสหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและนำเสนอถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จเพื่อการพัฒนา แนวทางที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมกันดำเนินการในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ความยั่งยืนว่าชุมชนบ้านห้วยห้อมมีบริบททั่วไปและการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นอย่างไร รวมทั้งปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนของบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้กรอบแนวคิดต้นทุนทางชุมชน (Community capital framework) ของ Emery and Flora (2006) รวมทั้งงานของ Bramwell, et al. (2017) และงานของ Moscardo and Murphy (2016) การใช้แนวคิดทุนชุมชนของ Pierre Bourdieu (1977) ที่ประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนสังคม 3) ทุนกายภาพ 4) ทุนธรรมชาติ 5) ทุนการเงิน 6) ทุนวัฒนธรรม นำมากรอบแนวคิดในการศึกษาทุนชุมชนของชุมชนบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำการศึกษาดำเนินงานและพัฒนาการของ

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบ Case Study research ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 แบบ คือ

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview) โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 10 คน ได้แก่ นายกองคการ บริหารส่วนตำบลห้วยห้อม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประสานงานท่องเที่ยวชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า และกลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูป ซึ่งจะทำได้ รายละเอียดของข้อมูลมากขึ้นและเป็นการตรวจสอบ(recheck) ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน 10 คน ได้แก่ นายกองคการ บริหารส่วนตำบลห้วยห้อม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประสานงานท่องเที่ยวชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้า และกลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูป โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) จากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะทำได้ ข้อมูลการแสดงความคิดเห็นของการสนทนากลุ่มที่แตกต่างออกไปจากการสัมภาษณ์ระดับลึก

2. วิธีวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร (Population) ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวในครัวเรือนของชุมชนบ้านห้วยห้อม จำนวน 105 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 376 คน (ข้อมูลจากแผนพัฒนาท้องถิ่น 4 ปี (2561-2564) (องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม, 2565) โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง (sample) จำนวน 105 คน ที่ใช้ในการวิจัยเป็นหัวหน้าครอบครัวในครัวเรือนของชุมชนบ้านห้วยห้อมเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) จากตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและคุณภาพของเครื่องมือ

การวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แบบสอบถาม

สำหรับการวิจัยเชิงสำรวจ ใช้รูปแบบ face-to face questionnaire interview และ online questionnaire interview เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงปริมาณ ได้แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้สุทธิต่อเดือน

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อม โดยใช้องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนพื้นฐานเดิมของชุมชน ด้านการท่องเที่ยวตั้งอยู่บนหลักภูมิสังคม ด้านการท่องเที่ยวยึดหลักประโยชน์ของประชาชน ด้านการท่องเที่ยวยึดหลักความคุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อม โดยใช้องค์ประกอบการท่องเที่ยวชุมชน ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชน ด้านการจัดการ ด้านการเรียนรู้

ตอนที่ 4 ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อมมีลักษณะคำถามแบบปลายเปิด เพื่อสอบถามปัญหาและข้อเสนอแนะการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2. คำถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-structure) เพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งในรูปแบบของการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อม โดยใช้ข้อคำถามเดียวกันแต่เปลี่ยนลักษณะการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดวิธี ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามผู้วิจัยดำเนินการขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลของหัวหน้าครอบครัวในครัวเรือนของชุมชนบ้านห้วยห้อม โดยขอความร่วมมือไปยังนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อมอำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยที่การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน โดยผู้วิจัยกำหนดวิธี ดังนี้

2.1 ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เชิญผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 10 คน ที่ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจง

2.2 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยตนเอง โดยการบันทึกเสียงและจดบันทึกภาคสนาม

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้กำหนดวิธี ดังนี้

2.3.1 ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 10 คน ที่ได้จากการคัดเลือกแบบเจาะจงเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ณ ศูนย์การเรียนรู้กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อม

2.3.2 ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มด้วยตนเอง โดยการบันทึกเสียง และจดบันทึกการสนทนากลุ่ม และผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้ช่วยในการเก็บข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยมีวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้สถิติกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการศึกษาโดยสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประสานงานท่องเที่ยวชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มทอผ้าและกลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูป

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิทั้งในรูปแบบของเอกสาร บทความ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และผลสรุปจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำผลการวิเคราะห์ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับข้อมูลทั้ง 2 รูปแบบอย่างเท่าเทียมนำมาเสนอข้อมูลแบบเชิงพรรณนา (Descriptive analytics) ได้ดังนี้

ด้านบริบททั่วไป บ้านห้วยห้อมตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงชันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของลำน้ำแม่แลและลำน้ำแม่แจ่ม ประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา และป่าไม้ไผ่ (ไม้กอ) ลักษณะภูมิอากาศมีอากาศเย็นตลอดทั้งปี ช่วงฤดูฝนยาวนานประมาณ 5 เดือน คือ เดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 22 องศาเซลเซียส มี 3 ฤดู เป็นชุมชนเก่าแก่ที่สันนิษฐานว่า ชาวปกากะญอได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ประมาณ 250 ปี หรือ 4 ช่วงอายุคน ตามประวัติหมู่บ้านแห่งนี้เริ่มจากการรวมตัวกันจัดตั้งหมู่บ้านชั่วคราวเพื่อหมุนเวียนไปหาพื้นที่เพาะปลูกแห่งใหม่ระบบคิดนี้เรียกว่า “ฮี่ ซิ คอ ซิ” ซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กอาศัยอยู่ 3-4 ครัวเรือน ทั้งนี้เมื่อชุมชนเหล่านี้ได้แสวงหาพื้นที่ใหม่ใกล้กับทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ คือ แม่น้ำ ต้นไม้ ภูเขา องค์ประกอบของความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้ จึงเป็นที่มาของการตั้งชุมชนถาวรเรียกว่า “โอะ เกอ โขเกอ” จึงเป็นที่มาของชุมชนบ้านห้วยห้อม การจัดตั้งหมู่บ้านถาวรของชาวปกากะญอนั้นยังสัมพันธ์กับการแต่งตั้งผู้นำกลุ่มโดยมีผู้นำคนแรกที่ยกมาตั้งหมู่บ้านห้วยห้อม ชื่อว่า ฮี่ไซ พื่อโรบอ โดยตามความเชื่อของชาวปกากะญอมีกระบวนการเลือกผู้นำที่พิเศษคือเชื่อว่าต้องเป็นบุคคลที่จะได้รับเลือกจากธรรมชาติ เทพ และจากผู้คนในกลุ่ม หรือเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากการคัดสรรมาจากธรรมชาติความเป็นผู้นำของตัวบุคคลนั้น ฉะนั้นจึงไม่ใช่การเลือกสรรหามาได้โดยง่ายด้วยเหตุนี้ตำแหน่งผู้นำจึงเป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับความไว้วางใจในการทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขและนำพาความอยู่รอดมาให้แก่ชุมชน อีกทั้งต้องมีความสามารถในการประกอบพิธีกรรม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เยียววายจิตใจ สังคมเชื่อมโยงผู้คนให้เกิดสามัคคี ดังนั้นการเกิดขึ้นของหมู่บ้านห้วยห้อมจึงเกิดจากเหตุผลสองประการ คือ 1) การพบเจอกับพื้นที่อุดมสมบูรณ์ 2) การได้มาซึ่งผู้นำกลุ่ม ในช่วงแรกของการก่อตั้งชุมชนนั้นผู้คนมีวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง เช่น การทำนา ทำไร่หมุนเวียน หาของป่า ในชุมชนมีระบบการช่วยเหลือเอามื้อเอารันหรือระบบแลกเปลี่ยนแรงงานกัน มีการแบ่งปันเอื้อเฟื้อที่ดินในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน และมีโครงสร้างอำนาจภายใต้ผู้นำในการจัดการความสัมพันธ์ในชุมชน รวมทั้งเป็นผู้นำทางพิธีกรรมความเชื่อ ฉะนั้นสังคมปกากะญอในช่วงแรกจึงเป็นสังคมเครือญาติที่มีการจัดการทางสังคมและเศรษฐกิจที่เรียบง่าย ต่อมา พ.ศ. 2480 เมื่อกลุ่มมิชชันนารีได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ได้เริ่มมีการสร้างโรงเรียนในพื้นที่ มี

บุตรหลานของชาวปกากะญอเข้ามาศึกษาและเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์ มีการนำระบบสาธารณสุขแผนใหม่ รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพการเกษตรแผนใหม่ เช่น การปรับพื้นที่เพื่อปลูกกาแฟอาราบิก้า การเลี้ยงแกะเพื่อนำขนมาทอผ้า จึงทำให้ชุมชนห้วยห้อมเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงในระดับหนึ่ง ต่อมาใน พ.ศ.2514 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมราษฎรและเข้ามาส่งเสริมสานต่อกิจกรรมที่มิชชันนารีได้ทำก่อนหน้านี้และได้นำโครงการในพระราชดำริอื่น ๆ เข้ามา เช่น การส่งเสริมการศึกษา ส่งเสริมอาชีพ การสาธารณสุข การปรับสร้างถนนหนทาง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนห้วยห้อมจนกลายเป็นชุมชนตัวอย่างให้กับชุมชนใกล้เคียงอื่น ๆ นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีกรมส่งเสริมให้นำพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ มาปลูก เช่น กะหล่ำ พริก มะเขือเทศ เป็นต้น (สุบิน กระจ่างเนตร, 2565)

ในอดีตชาวปกากะญอ ชุมชนบ้านห้วยห้อม มีระบบการผลิตและใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ป่าคือ การทำไร่หมุนเวียน การทำนา การหาของป่า เป็นการปลูกข้าวเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้นเป็น “ระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ” ผลิตเพื่อยังชีพไม่ได้หวังกำไรหรือเพื่อค้าขาย แต่เน้นความมั่นคงทางอาหารเป็นหลัก โดยการเพาะปลูกจะมีการใช้พื้นที่เนินเขา โดยจะหมุนเวียนไปตามพื้นที่ที่เคยใช้ นอกจากนี้ยังมีการทำนาบนที่ราบในเขตพื้นที่ภูเขา พบว่ามีจำนวนจำกัดจึงเป็นพื้นที่ที่มีมูลค่ามีการถือครองกรรมสิทธิ์ เนื่องจากการทำนาในที่ราบสามารถผลิตข้าวได้มากกว่าการทำไร่ข้าวบนที่สูง ดังนั้นที่ดินนาจึงเป็นกรรมสิทธิ์ถือครองเป็นมรดกที่มีการสืบทอดรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตามที่ดินนาที่มีเจ้าของ ได้เปิดโอกาสให้คนอื่น ๆ สามารถหาประโยชน์บนพื้นที่นั้นๆ ได้ เช่น สามารถเลี้ยงวัวในที่ดินนั้นได้ ตัดหญ้า หรือปลูกพืชผักบางอย่างได้ จึงถือว่าเป็นระบบเศรษฐกิจที่เน้นการยังชีพ เกื้อกูลแบ่งปันในครอบครัว เครือญาติในชุมชนเป็นหลัก ต่อมาในชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มภายนอกมากขึ้น เริ่มต้นเมื่อ พ.ศ.2450 โดยพ่อค้าวัวต่างกับตระกูลคนมีช้างได้นำสินค้าจากภายนอกมาขายในหมู่บ้าน โดยเฉพาะขายสินค้าจำพวกเกลือ ไฟแช็ค เหล็ก หม้อ เมียง สินค้าอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดการเก็งกำไรและสร้างรายได้จำนวนมาก โดยพบว่าสินค้าเหล่านี้นำมาจากเมืองเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พม่า ลำเลียงขึ้นมาโดยช้างและวัวต่าง การเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกนี้ทำให้ชาวปกากะญอรู้จักวิธีการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินตราแทนที่การแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของ นับแต่นั้นเป็นต้นมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพและวิถีชีวิตในอีกหลายด้าน เมื่อมีการเข้ามาของรัฐ มิชชันนารี และรัชกาลที่ 9 ที่ได้นำความรู้ การสร้างสาธารณูปโภค การส่งเสริมอาชีพและการติดต่อสัมพันธ์กับภายนอก ทำให้ชาวบ้านห้วยห้อมสามารถเข้าถึงโอกาส ความรู้ รายได้ ปรับวิถีการเพาะปลูก เช่น การปลูกกาแฟ และรอบหมู่บ้านจะมีการปลูกกะหล่ำปลี เสาวรส ข้าวบาร์เลย์ เป็นต้น แต่อาชีพที่มีความสำคัญของชุมชนบ้านห้วยห้อม คือ การปลูกกาแฟ ขายกาแฟ การทอผ้าขนแกะ และโฮมสเตย์ ซึ่งได้กลายเป็นอาชีพใหม่ที่เข้ามาแทนที่การปลูกข้าวไร่ และกลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญของชาวปกากะญอ ซึ่งการปลูกกาแฟ เกิดขึ้นด้วยการส่งเสริมของมิชชันนารี ในปี พ.ศ. 2539 มีการจัดตั้งกลุ่มปลูกกาแฟ มีการบริหารจัดการทางการตลาดส่งขายให้กับร้านกาแฟแบรนด์ระดับโลก คือ สตาร์บัค (Starbucks) และโครงการหลวง นอกจากนี้การทำผ้าทอขนแกะที่ได้รับส่งเสริมจากกลุ่มมิชชันนารีมาตั้งแต่ปี

พ.ศ.2530 โดยที่กรมพัฒนาชุมชนได้เข้ามาต่อยอดการทำผ้าขนแกะและได้รับการช่วยเหลือจากโครงการหลวงฯ ทำให้ ปีพ.ศ. 2540 กลุ่มเลี้ยงแกะและทอผ้าได้ขยายตัวมากขึ้น พร้อมกับรัฐบาลขณะนั้นได้ส่งเสริมนโยบายสินค้า OTOP จึงส่งผลให้ผ้าทอขนแกะของที่นี่ได้รับรางวัลผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับห้าดาว (กำธร ชมพนา, 2565; สุชาติ แก่นจิง, 2565)

ด้านการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในปี พ.ศ.2500 กลุ่มมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ได้นำความรู้เกี่ยวกับการใช้ขนแกะมาทำเป็นเส้นด้ายสำหรับทอผ้า มาสอนให้แก่ชาวบ้านต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ มาที่บ้านห้วยห้อมและได้พระราชทานแกะพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ให้กับชาวบ้านได้เลี้ยง เพื่อนำขนแกะมาเป็นผ้าทอ ทรงมีพระราชดำริที่จะส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมคือการทำผ้าทอขนแกะ โดยทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้หน่วยงานท้องถิ่นให้ความช่วยเหลือด้านการปรับปรุงสายพันธุ์แกะให้มีคุณภาพดีขึ้น ทั้งแกะพันธุ์ไซซ์น และแกะพันธุ์เนื้อ และให้เจ้าหน้าที่นำพันธุ์แกะจากประเทศออสเตรเลียมาทำการผสมพันธุ์แกะพื้นเมืองจนได้แกะลูกผสมดอร์เซทพื้นเมือง และได้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรีผ้าทอขนแกะบ้านห้วยห้อมอีกด้วย ต่อมาปี พ.ศ. 2530 กลุ่มสตรีผ้าทอขนแกะบ้านห้วยห้อมได้มีการรวมกลุ่มโดยแม่บ้านชุมชนห้วยห้อม เพื่อจัดทำสินค้าผ้าทอจากขนแกะ ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมซึ่งได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งได้ปี พ.ศ.2548 ทางกลุ่มฯ ได้จดทะเบียนกลุ่มฯ เป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าขนแกะบ้านห้วยห้อม ทำให้การจัดการและการดำเนินกิจกรรมจึงเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ด้วยผ้าฝ้ายทอผสมขนแกะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้นำเส้นฝ้ายที่ย้อมจากวัสดุธรรมชาติ มาถักทอผสมผสานมีลวดลายสวยงาม ซึ่งทอขึ้นตามกรรมวิธีแบบโบราณของสตรีชาวชาวปกากะญอที่เรียกว่า กี่เอน ต่อมาในปี พ.ศ.2554 กลุ่มฯ ร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) จึงได้ยื่นขอรับสิทธิเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์กับกรมทรัพย์สินทางปัญญาในนามสินค้า “ผ้าฝ้ายทอผสมขนแกะบ้านห้วยห้อม” และเมื่อ พ.ศ.2556 กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ประกาศการขึ้นทะเบียนสินค้าดังกล่าวเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ GI (Geographical Indication) ให้กับชุมชนบ้านห้วยห้อม ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มฯ จำนวนกว่า 50 ราย (มะลิวัลย์ นักรบไพร, 2565)

ต่อมาในปี พ.ศ.2562 พบว่า อำเภอมะลันน้อยมีนักท่องเที่ยวร้อยละ 2 ของจังหวัด รายได้อยู่ที่ 106 ล้านบาทต่อปี ชุมชนบ้านห้วยห้อมยังคงมีวิถีการทำไร่หมุนเวียน หรือการเพาะปลูกพืชหลายชนิดรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว มีการเชื่อมโยงวิถีวัฒนธรรมชนเผ่าพื้นเมืองกับการท่องเที่ยว มีพื้นที่ปลูกกาแฟคุณภาพดี ชมทัศนียภาพนาขั้นบันได การเลี้ยงแกะ และเป็นที่น่าสนใจของคนภายนอก ซึ่งทำให้ชุมชนบ้านห้วยห้อมได้รับรางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท (Thailand Rural Tourism Award) ประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรยอดเยี่ยม อันดับ 1 ประจำปี พ.ศ.2563 (Best Agro Tourism 2020) และได้รับคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 10 สุดยอดชุมชนต้นแบบเที่ยวชุมชนยลวิถีปี พ.ศ. 2565 (มะลิวัลย์ นักรบไพร, 2565; อังคณา นักรบไพร, 2565)

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยห้อมจึงเป็นทางเลือกใหม่แบบเท่าทันกฎหมายฉบับใหม่รับรองสิทธิชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง ให้สามารถกำหนดอนาคตตัวเองได้บนที่ดินบรรพบุรุษ คนในชุมชนและคนรุ่นใหม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยมีการสร้างกลไกในการออกแบบแผนชุมชนร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อจัดการทรัพยากรด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการท่องเที่ยวและการใช้ทรัพยากรโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่ไม่กระทบกับระบบนิเวศชุมชนโดยความร่วมมือของหลายภาคส่วนสนับสนุน ผลักดันให้เกิดผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวชุมชนรุ่นใหม่ที่มีทักษะสมัยใหม่แต่มีเจตจำนงที่จะรักษาอัตลักษณ์ของชนเผ่าควบคู่ไปกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและสามารถต่อรองกับรัฐและภาคธุรกิจได้ ภายใต้การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทุกคนได้ผลประโยชน์และจัดการร่วม การขยายตัวของการท่องเที่ยวถูกจำกัดภายใต้กติกาที่ตกลงร่วมกัน ทั้งการออกแบบที่พัก ขยายที่พักน้ำใช้ เส้นทางท่องเที่ยว หรือขยายสาธารณูปโภคต่างๆ ต้องอาศัยมติของชุมชนเป็นหลัก (กำธร ชมพนา, 2565)

ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลบริบททั่วไปของชุมชน ความเป็นมาของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถอธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยห้อม ได้ดังนี้

การวางแผน ได้มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ อันประกอบด้วย วิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ในการดำเนินการจัดการโดยพบว่า มีการทบทวนแผนทุก 1 ปี ทั้งนี้มีการบูรณาการดำเนินงานในรูปแบบ 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ชุมชน 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน 6) ด้านสังคม และ 7) ด้านบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ได้มีมาตรการในการดำเนินการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยการดำเนินการมีข้อตกลงร่วมกัน มีการกำหนดข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาบุคลากรในกลุ่มบริหารการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายและจากภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มีการดำเนินการออกกฎระเบียบ ข้อควรปฏิบัติ และบทลงโทษสำหรับนักท่องเที่ยวและสมาชิกในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการให้เกิดคุณภาพการบริการ มีการดำเนินการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นไปในระดับพึงพอใจถึงระดับดี โดยลักษณะเด่นของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ สามารถดึงคนนักท่องเที่ยวได้จากคนที่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติที่อากาศหนาวเย็นสบาย การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการท่องเที่ยวผ้าฝ้ายพื้นเมืองผสมกับขนแกะย้อมด้วยสีธรรมชาติ การจัดที่พักราคาประหยัด (โฮมสเตย์) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ การร่วมปลูกข้าวนาขั้นบันได ศึกษาวิถีชีวิตชนแกะจากชาวบ้าน เป็นต้น

การมีภาวะผู้นำ มีผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำที่ดี คือ เป็นผู้นำที่มีความรู้มีความสามารถในการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาต่าง ๆ และมีความคิดสร้างสรรค์ มีวิสัยทัศน์ที่ให้ความสนใจในสิ่งรอบตัว สามารถนำเอาความรู้มาประยุกต์ใช้และปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนและด้านการท่องเที่ยว

มีความมุ่งมั่นและทำทลาย สามารถทำสิ่งที่เกี่ยวข้องได้สำเร็จแล้วสามารถนำพาคนในชุมชนให้ปฏิบัติในสิ่งอื่น ๆ ต่อไปได้ สามารถรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ปฏิบัติ และรับผิดชอบ นอกจากนี้มีการแสวงหาความรู้และวิธีการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง และสามารถถ่ายทอดต่อไปได้เป็นอย่างดี สามารถชักจูงและกำหนดพฤติกรรม ความเชื่อ และทัศนคติ รวมทั้งค่านิยมของคนในชุมชนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

ทุนทางสังคม สิ่งที่พบในชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนจนทำให้เกิดความไว้วางใจ เมื่อชาวบ้านมีกิจกรรมจึงเกิดความร่วมมือของคนในชุมชนกันเป็นประจำทำให้เกิดเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เกิดความเข้าใจและรู้จักกันเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการไว้วางใจซึ่งกัน ขณะที่น่ากินของท้องถิ่นทำให้มีความภาคภูมิใจต่อบ้านเกิดและสามารถสร้างระบบคุณค่า ค่านิยมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนมีการปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทรและร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันเกิดความสามัคคีในชุมชน และเมื่อนำชุมชนมีภาวะความเป็นผู้นำสูงจึงสามารถชี้แนะนำไปดำเนินการตามเป้าหมายเดียวกันได้ ก่อเกิดให้มีจิตที่เป็นสาธารณะ ทำให้เกิดศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการปรับตัวและพัฒนาให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกปัจจุบัน

การสนับสนุนจากองค์การภายนอก มีการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชนที่สำคัญ คือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและด้านวิชาการ ขณะที่สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTi) สนับสนุนในด้านความรู้วิชาการ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยหอม สนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการตลาด การอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่พาหนะและในกรณีฉุกเฉิน เป็นต้น ด้วยระบบจัดการที่เป็นธรรมที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนเด่นชัด ชุมชนได้กลายเป็นต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังปรากฏจากรางวัลที่ได้รับ อาทิ การรับประกาศการขึ้นทะเบียนสินค้าผ้าทอชนแกะเป็นสิ่งบ่งทางภูมิศาสตร์ GI (Geographical Indication) ชุมชนได้รับรางวัลสุดยอดหมู่บ้านท่องเที่ยวชนบท (Thailand Rural Tourism Award) ประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรยอดเยี่ยม (Best Agro Tourism 2020) และได้รับคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 10 สุดยอดชุมชนต้นแบบเที่ยวชุมชนยลวิถี เป็นต้น (อานัน พงศ์พิมล, 2565)

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่เสริมสร้างประโยชน์ทางวิชาการด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยหอมได้ดำเนินการภายใต้ประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

การวางแผน (Planning) การวางแผนของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเชิงเหตุผลและทฤษฎี ถือว่ามีความจำเป็นต้องการวางแผนกลยุทธ์โดยใช้ดุลยพินิจการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติทรัพยากรที่ต้องการ เวลาที่แล้วเสร็จและผลที่ได้ เพื่อใช้เป็นแนวทางการทำงานในอนาคตซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กิจจา บานชื่น (2561) ทั้งนี้พบว่าชุมชนบ้านห้วยหอม มีการวางแผนยุทธศาสตร์ระยะกลางถึงระยะยาว (พ.ศ. 2566-2570) ไว้ 7 ด้าน คือ 1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 4) ด้านการอนุรักษ์

ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน 6) ด้านสังคม 7) ด้านบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี มีการกำหนดเป้าหมาย พันธกิจ แบ่งบทบาทผู้รับผิดชอบงานในแต่ละด้าน และแผนการดำเนินการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้คือ “สาธารณูปโภคสะดวก เศรษฐกิจดี สุขภาพดีทั่วหน้า ผู้คนดี ใฝ่ความรู้ คู่คุณธรรมเลื่องลือไกลการท่องเที่ยว ร่วมใจพัฒนาท้องถิ่น” ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ชุมชนสามารถดำเนินงานตามแผนในแต่ละด้านประมาณ 1-3 โครงการภายในหนึ่งปี มีการบรรลุเป้าหมายในระดับเป็นที่พึงพอใจมาก รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนแผนให้เหมาะสมตามสถานการณ์และงบประมาณในแต่ละปี ทั้งนี้มีการลงมติผ่านคณะกรรมการชุมชนทุกครั้ง

การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว (Tourism Resource Management) โดยพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวตามแนวคิดของไกรลาส ปสุวัตินกุล (2550) ที่จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามทางธรรมชาติ พบว่า ชุมชนมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม ส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการชมสวนแบบวนเกษตรและนาข้าวขั้นบันได การเลี้ยงดูและให้อาหารแกะ การเรียนรู้การทำผ้าจากขนแกะของชุมชน เป็นต้น มีระบบการบริหารจัดการที่มีกฎกติกา มีระเบียบบทลงโทษในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติที่เข้มแข็งและเข้มงวด ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติยังคงอยู่และดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง 2) ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลงานที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้และให้คนรุ่นหลังเกิดหวงแหน อนุรักษ์ ปฏิบัติสืบสานต่อ ๆ มาที่สร้างมูลค่าให้กับการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อาทิ พระธาตุธัมมิกราช อนุสรณ์สถาน เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา พบว่า ชุมชนมีการบริหารจัดการ ด้านอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่ตรงตามอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน ส่งผลให้เกิดเสน่ห์ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือน ทั้งยังสร้างคุณค่าและมูลค่าทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนอีกด้วย

การจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ (Management for service quality) ชุมชนต้องพึงปฏิบัติอยู่เสมอไม่เพียงแต่ทรัพยากรท่องเที่ยวมีคุณภาพเท่านั้น แต่การสร้างความประทับใจในการให้บริการให้เกิดคุณภาพเป็นเรื่องสำคัญที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้กลับมาเยือนซ้ำอย่างต่อเนื่องซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพรพิมล เมธาลักษณ์ (2549) ขณะเดียวกันการบริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว การบริการที่พักโฮมสเตย์ การบริการอาหารและด้านการแสดงศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น การนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ รวมถึงการจัดจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของไกรลาส ปสุวัตินกุล (2550) พบว่าชุมชนมีการจัดการด้านบริการที่ทำให้เกิดคุณภาพในระดับดี ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกประทับใจในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการจัดการดูแลรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีการให้บริการในกรณีฉุกเฉิน และมีการประเมินผลต่อการท่องเที่ยวอีกด้วย ดังที่สอดคล้องกับงานศึกษาของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) โดยการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการที่ทำให้เกิดคุณภาพในด้านการให้บริการ มีความสำคัญมากต่อการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนนั้น

ภาวะผู้นำ (Leadership) พบว่าภาวะผู้นำของชุมชนบ้านห้วยห้อมมีจุดแข็งที่คุณสมบัติภาวะของผู้นำสูง คือ การมีวิสัยทัศน์ ธรรมชาติ ความรู้ ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ความมุ่งมั่น เข้มแข็ง อดทนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ สามารถปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นได้ทุกสถานการณ์ ผู้นำมีสมาชิกในชุมชนเลื่อมใสศรัทธา ยอมรับ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพิชาย รัตนดิถ ฤกษ์ (2552) ที่กล่าวถึงผู้นำชุมชนต้องมี “ภาวะผู้นำ” ที่พึงปรารถนา คือ ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่อนาคตที่พึงปรารถนาและมีความเป็นไปได้ อีกทั้งความสามารถในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ไปยังสมาชิกเพื่อทำให้สมาชิกเกิดแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจแก่สมาชิกพร้อมกับกระตุ้นให้เกิดพลังความคิดในการวิเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาและคิดนอกกรอบเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

ทุนทางสังคม (Social Capital) เป็นสินทรัพย์ชุมชน (Community Assets) ที่มีค่าและมีความสำคัญดังที่สมศักดิ์ สัมคศิริธรรม (2560) ทำการศึกษาสวัสดิการชุมชนเมืองและการสร้างชุมชนเข้มแข็งควรได้รับการส่งเสริมมีลักษณะสำคัญคือ เป็นสวัสดิการเชิงกลุ่ม เน้นการพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีพระยะยาวและตอบสนองต่อสมาชิกทุกกลุ่มโดยมีตัวแปรที่ส่งผลต่อการการจัดสวัสดิการชุมชน ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย ซึ่งพบว่าสอดคล้องกับชุมชนบ้านห้วยห้อมที่มีทุนทางสังคม 3 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนปรากฏในรูปแบบของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น 2) การมีจิตวิญญาณระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจต่อบ้านเกิด 3) ศักยภาพผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและยั่งยืนอีกทั้งมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งในการเชื่อมโยงสมาชิกให้เกิดความไว้วางใจกัน เคารพในกฎกติกา มีความเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงส่งผลให้นำไปสู่การทำงานเป็นทีมก่อให้เกิด “พลังเพิ่มแบบทวีคูณ” (Synergy) ซึ่งการรวมเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดการร่วมมือกันเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกัน ทุนทางสังคมเป็นเหมือนสมบัติสาธารณะที่สมาชิกทุกคนในชุมชน สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลาซึ่งกลายเป็นฐานการพัฒนาด้านอื่น ๆ ซึ่งชุมชน มีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งในรูปแบบของการมีส่วนร่วม การมีจิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกของท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อบ้านเกิด ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนมีศักยภาพในระดับดีมาก

การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก (Support from external organizations) เป็นปัจจัยที่ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลและความยั่งยืน ซึ่งมีบทบาท ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน ประชาสัมพันธ์ การตลาด แนวทางการป้องกันและแก้ปัญหาคารท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติได้ด้วยตนเอง และสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการกำหนดมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กรธุรกิจการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนในตลาดท่องเที่ยวโลกอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล พบว่า

ชุมชนห้วยห้อมมีองค์กรภายนอกที่สนับสนุน ได้แก่ องค์กรบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBTI) สนับสนุนด้านวิชาการอย่างเข้มแข็ง ส่วนหน่วยงานภาครัฐหลัก คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน สนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์โดยการสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก Youtube นิติสาร เป็นต้น รวมทั้งสนับสนุนด้านการตลาดการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรม รูปแบบ หรือการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนและอำนวยความสะดวกในด้านอื่น ๆ รวมทั้งกรณีศึกษาให้แก่ชุมชนอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของไกรลาศ ปลิววัฒนกุล (2550)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนบ้านห้วยห้อม ตำบลห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีข้อเสนอแนะของผู้วิจัยเพิ่มเติม ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยนี้สามารถก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้บริบทของชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ หรือกลุ่มอื่น ๆ ในประเทศไทย ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอื่น ๆ สามารถนำองค์ความรู้ในด้านการจัดการให้เกิดคุณภาพให้บริการ (Management for service quality) และทุนทางสังคม (Social Capital) นี้ไปใช้กับกรณีศึกษาชุมชนของตนเองได้
2. การศึกษาวิจัยนี้สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการวางแผนเชิงนโยบายในการบูรณาการหน่วยงานในระดับพื้นที่และจังหวัดที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการและประสานงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนากิจกรรมของชุมชนและการสร้างภาคีเครือข่ายทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับชุมชนใกล้เคียงและการประสานหน่วยงานภาคีต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเพิ่มเติมหรือศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรอื่นๆ ซึ่งอาจมีความแตกต่างกับตัวแปรที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาอยู่นี้ ตามแนวโน้มการพัฒนาของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนรวมทั้งการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายเชิงรุกของคู่แข่งในลักษณะการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบเดียวกัน
2. ควรศึกษากลยุทธ์การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันสำหรับกลุ่มผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น ๆ อีกทั้งควรศึกษาเพิ่มเติมถึงกระบวนการสร้างกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อก่อให้เกิดการจ้างงานและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). **สถิติด้านการท่องเที่ยว**. สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2561, จาก <https://www.mots.go.th/news/>.
- กิจจา บานชื่น. (2561). **หลักการจัดการ**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- กำธร ชมพونا และสุชาติ แก่นจิง. (2565). **สุดยอดชุมชนต้นแบบเที่ยวชุมชนยลวิถี**. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม, องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม. สัมภาษณ์.
- ไกรลาศ ปสุวัฒนกุล. (2550). **การท่องเที่ยวชุมชน**. สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2561, จาก <https://www.chiangmainews.co.th>.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. นนทบุรี: เพรส แอนด์ดีไซน์.
- พจนา สวนศรี. (2554). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พรพิมล เมธาลักษณ์. (2549). **การติดตามระบบนิเวศอย่างมีส่วนร่วม: บทเรียนปัจจุบันสู่ทิศทางในอนาคต**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก.
- พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต. (2552). **องค์การและการบริหารจัดการ**. นนทบุรี: ริงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์.
- มะลิวัลย์ นักรบไพร. (2565). **ชุมชนต้นแบบปลอดภัย**. รองประธานกลุ่มกาแพบ้านห้วยห้อม. บ้านห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2560). **สวัสดิการชุมชนกับการสร้างสังคมเข้มแข็งในเขตกรุงเทพมหานคร**. *วารสารร่วมพฤษภ*, 35(1): 151.
- สุบิน กระจำนง. (2565). **สุดยอดชุมชนต้นแบบเที่ยวชุมชนยลวิถี**. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม, องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม. สัมภาษณ์.
- อังคณา นักรบไพร. (2565). **ผ้าทอชนแกะ**. ชาวปกากะเกอญที่บ้านห้วยห้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์.
- อานัน พงศ์พิมล. (2565). **สุดยอดชุมชนต้นแบบเที่ยวชุมชนยลวิถี**. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม, องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยห้อม. สัมภาษณ์.
- Bourdieu, P. (1977). **Outline of a theory of practice**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bramwell, B., Higham, J., Lane, B., and Miller, G. (2017). Twenty-five years of sustainable tourism and the Journal of Sustainable Tourism: Looking back and moving forward. *Journal of Sustainable Tourism*, 25(1): 1–9. Retrieved July 12, 2018, from <https://doi.org/10.1080/09669582.2017.1251689>.
- Denman, R. (2001). **Guidelines for community based ecotourism development**. Washington: Mc Graw-Hill.

- Emery, M.E., and Flora, C. (2006). Spiraling-up: Mapping community transformation with community capitals framework. **Community Development**, 37(1): 19-35.
- Moscardo, G., and Murphy, L. (2014). There is no such thing as sustainable tourism: Re-conceptualizing tourism as a tool for sustainability. **Sustainability (Switzerland)**, 6(5): 2538–2561. Retrieved July 12, 2018, from <https://doi.org/10.3390/su6052538>.
- Okazaki, E. (2008). A community-based tourism model: Its conception and use. **Journal of Sustainable Tourism**, 16 (5): 511-530.
- Weaver, D.B. and Lawton, L.J. (2007). Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. **Tourism Management**, 28: 1168-1179. Retrieved July 12, 2018, from www.ethioembassy.org.uk/trade_and_investment/Tourism_2010.pdf.